

Jean Améry

İstemli Ölüm

Türkçesi: Aydın Gelmez

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	9
1. Atlayıştan önce.....	11
2. Ölüm ne kadar doğaldır?	37
3. Kendine el sürmek.....	63
4. Kendine ait olmak.....	87
5. Özgürlüğe giden yol	111

1.

Atlayıştan önce

Sanki ışığa ulaşmak için, kaynaşmış menteşeleri çatırdayan, yüklediğinizde direnç gösteren çok ağır, ahşap bir kapıyı iterek açtırmışsunuz gibidir. Tüm kuvvetinizi tüketir, eşikten adımınızı atar, içinde durduğunuz loş alacakaranlıktan sonra ışığı görmeyi beklersiniz, lakin bunun yerine sizi çevreleyen göz gözü görmez bir zifiri karanlıktır. Dehşet ve korku içinde el yordamıyla etrafı yoklar, ara ara kimi nesnelere duyumsar fakat ne olduklarını tanımlayamazsınız. Sonunda gözünüz karanlığa alışır çok yavaşça. Belirsiz hatlar ortaya çıkar, etrafı yoklayan elleriniz bile daha duyarlı hale gelir. Artık A. Alvarez'in nefis kitabı *İntihar: Kan Dökücü Tanrı*'da "kendini öldürmenin kapalı dünyası" dediği o boşlukta olduğumuzu biliyoruz. Kendini öldürme mi?* Bu ifade hoşuma gitmiyor, yeri geldiğinde nedenini söyleyeceğim. Bunun yerine *istemli ölüm* demeyi yeğliyorum çünkü kendini öldürmenin kimi zaman bunaltıcı bir zorlama durumundan kaynaklandığını çok iyi biliyorum. Oysa bir ölüm biçimi olarak istemli ölüm, zorlamanın kıskacında yer alsın da hürdür; hiçbir karsinom beni

* Daha ziyade Sylvia Plath ile yakın dostluğu dolayısıyla tanınan İngiliz şair, eleştirmen Al (ya da A.) Alvarez'in adı geçen eserindeki ifadede *suicide* kelimesi kullanılırken, burada Améry'nin yaptığı ayrım uyarınca düz anlamıyla "kendini öldürmek" diye çevrilebilecek *Selbstmord* sözcüğü tercih edilmiştir. Almancada intihar sözcüğünün konuşma dilindeki bir diğer karşılığı ise burada "istemli ölüm" olarak vurgulanan *Freitod*'tur. (e.n.)

yyiyp bitirmez, hiçbir enfarktüs beni yatağa düşürmez, hiçbir üremi krizi soluğumu kesmez. Kendine el süren, “kendi eliyle ağzına” barbitürat aldıktan sonra orada ölen benim. Terminoloji sorunu başta yalnızca ilke olarak açıklığa kavuşturulmalıdır, zira konuşmanın gidişatı içinde muhtemelen kişi kendini günlük dilin gevşekliğine bırakacak, ardından ara sıra “kendini öldürme” diyecek ve bittabi “intihar” dan [Suizid] bahsedecektir. *Sui caedere*, kendini öldürme. – Latinceleşmiş biçimlerin mütemadiyen bir şeyin özündeki gerçeği soğurması ne garip. Kullanışlıdır, bu yüzden aklımdaki gerçeklik yeterince netleşir netleşmez basitlik namına onları kullanacağım. İstemli ölüm o zaman *intihar* [Suizid]; kendi canına kıyan kişi *müintehir* [Suizidant]; ister ciddi ciddi kafa yoruyor isterse oyun yapıyor olsun istemli ölüm projesini içinde taşıyan herkes *intihara meyilli* [Suizidär] olacaktır.

Ne var ki henüz o kadar ileri gitmedik. Sadece kapıyı iterek açtık, asla tam olarak aydınlatılamayacak –neden böyle olduğunu ileride söyleyeceğiz– karanlığın içine bir nebze yerleştik. İyi ama her yerde meşaleler yanmıyor mu? Bize yardım edecek bir psikoloji bilimi yok mu? Ya da bizi yönlendirecek sosyoloji? Uzun zamandır önemli bilimsel çalışmalar üreten intiharbilim adında bir araştırma dalı da yok mu? Tabii ki var. Bunlara yabancı değilim, bazılarını didik didik ettim. Bu düzenli tasniflemelerden şöyle şeyler öğrendim: İnsanlar nasıl, nerede, neden intihar ediyor; hangi yaş grupları daha fazla tehdit altında; hangi ülkelerde daha fazla, hangilerinde ise daha az istemli ölüm kayıtlara geçiyor. Konu açılmışken, istatistikler sık sık birbiriyle çelişiyor, bu da intiharbilimcilere akademik ağız dalaşı yapma fırsatı veriyor. Başka neler öğrendim: Kavramlar. “Ani intihar.” Yerinde bir ifade. Ya da: Narsistik kriz. Bu da fena sayılmaz. Yahut: İntikam eylemi. “*Je me tue parce que vous ne m’avez pas aimé... Je laisserai sur vous une tache indélébile.*” * Şair Drieu la Rochelle intikam eylemi

* (Fr.) “Aşkına karşılık vermediğiniz için öldürüyorum kendimi... Silinmez bir iz bırakacağım üzerinizde.” (ç.n.)

olarak intiharı böyle dile dökmüştü; sonunda kendisini öldürdü ama yüz vermeyen bir maşuk yüzünden değil, Résistance'ın* ondan intikam alacağı korkusundan. Her şey ne kadar da basit ama, tek yapmanız gereken alanla ilgili çıkan yayınları dikkatle takip etmek, böylece öğrenmiş mi oluyorsunuz – peki ama neyi? Hiçbir şeyi. İntiharın sanki bir galaksiler ya da temel parçacıklar meselesiymiş gibi, nesnel bir olgu olarak ele alındığı yerde, gözlemci ne kadar çok veri ve olgu toplarsa istemli ölümden o kadar çok uzaklaşır. Bilimsel açıdan değerli hatta belki de terapötik yönden yararlı –burada terapi ne anlama geliyor ki?– kategorileri, gözlemciyi bu “kapalı dünyanın” büyüünden sürekli ivmelenen bir hızla uzaklaştıran araçlardır – sonuçta, aldığı mesafe ancak ışık yıllarıyla ölçülebilir.

Fransız intiharbilimci Pierre Moron *Le Suicide* adlı öğretici kitapçığında bir meslektaşının çalışmasından alıntı yaparak şöyle der: “Eylemin basit zihinsel temsili olan kendini öldürme fikri, tanımı gereği jestle başlayan intihar davranışı üzerine bir incelemeden teorik olarak hariç tutulmalıdır. Fakat eylemin bir potansiyeli olarak telakki edildiğinde, eylemdekiyle aynı içgüdüsel-duygusal dürtüler düşüncede de bulunabilir: Bu canına kastetme niyetidir.” İşte ben buna “keskin düşünme” diyorum; bu kişiden hiçbir şey kaçmaz. Ama şimdi gözünüzün önüne 23 yaşındaki Otto Weininger'i getirin; önüne bakıyor, ölüm telaşı sarmış beyninde o hor gördüğü kadın tekrar tekrar yansıyor, ona duyduğu arzuyu dizginleyemiyor; durmadan sadece *Yahudi'*yi görüyor, tüm yaratıkların en utanç verici, en aşağılık olanını, *Yahudi'*yi, yani kendini. Belki de kendini, duvarları birbirine gittikçe yaklaşan dar bir odadaymış gibi hissediyordu. Bu sırada kafası, şişirilen bir balon gibi büyürken, aynı zamanda inceliyor. Kafa, birbirine yaklaşıduran dört duvara amansızca çarpıyor, her dokunuş acı veriyor ve bir davulun ritmi gibi yankılanıyor.

* İkinci Dünya Savaşı'nda Fransa'da Alman işgaline karşı mücadele eden direniş örgütlerinin tümüne verilen ad. (e.n.)

Sonunda Weininger'in kafatası her yöne savrulurken öfkeli bir girdap oluşturuyor – ta ki... Ta ki, odanın dışında durup onu izleyenlerin dediği gibi, patlayana ya da “duvarı delip geçene” dek. Bunu artık dert etmiyor. Tecrübeli Fransız beyefendinin söyledikleri onu daha bile az ilgilendirebilirdi. Weininger “intihar davranışı” hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Kabul ediyorum, biraz spekülasyon olacak ama bana kalırsa, kendini toparlayan bir yüreğin tüm gücüyle de olsa, sadece aralıksız görüp işitiyordu: kadını, Yahudi'yi, ben'i. Hepsinin canı cehennem. – İçine girdiğimiz karanlıkta daha şimdiden yolumuzu bulmak üzere miyiz? Öyle olduğuna inanıyorum çünkü “intihar davranışı” olarak adlandırılan şeyi, bir adli patoloğun ölü bir dokuyu teşrih etmesi gibi parçalara ayırmaktan kaçındık ve şimdi kendini yok eden insandan *uzaklaşmıyor*, bilakis ona *doğru* ilerliyoruz; şans eseri hayatta kalmışsa bunun için bize teşekkür edecektir ama bir sevinç duymaksızın. O ki bize teşekkür etmedi, bu ille de hatalı olduğumuz anlamına gelmez; intihar teşebbüsünden sağ kurtulan arkadaşımız X'in kendini terk etmiş, sonra da geri çağırılması üzerine, zırhını çoktan kırdığı *yaşamın mantığına* uysal, mahcup bir tavırla boyun eğmiş olması daha muhtemeldir.